

DEN LIBERALA DEMOKRATINS KONSTKRITISKA PROTEST

Även om det inte råder någon konsensus kring den liberala demokratins specifika karaktär eller orsak så finns det en utbredd föreställning om att den idag befinner sig i kris (Notle; Diamond; Klassen et al). Men som Reinhart Koselleck visat är den liberala demokratin också det moderna samhällsskick som allra tydligast gjort grekernas *krínein*, det vill säga separation, kris och kritik, till sin grundförutsättning (Koselleck), varför dess "frammarsch (...) varit åtföljd av ett konstant trumslag av intellektuell oro" (Runciman xii.)

Som offentligt uttryck för denna kris kan protesten förstås som ett konstitutivt gränsfenomen som kännetecknar den liberala demokratins kärna och lagliga begränsning (Terwindt). När enskilda individer, eller politiska rörelser från höger till vänster protesterar och vill påverka partipolitiken och organiseringen av samhället kan de alltså ses som ett symptom på en konstitutiv kris för och i den liberala demokratin. Oavsett om protesten manifesteras av en politisk rörelse eller ett konstverk innebär denna breda förståelse av begreppet protest att den antingen kan peka mot ett övervinnande av den liberala demokratin eller mot en reformation av dess organisation. Protesten som form sätter i denna mening den liberala demokratin i kris genom att uppmärksamma dess inre motsättningar

samtidigt som den är en rättighet som möjliggör den liberala demokratins kontinuerliga reformation av ett självorganiserat "samhälle av fria och jämlika medborgare" (Habermas, *Between Facts and Norms*, 7).

Men om protesten är en intern aspekt av den liberala demokratins kritiska tillstånd, kan den liberala demokratin själv protestera mot sina egna förutsättningar? Om den kan det, vad betyder det i så fall för vår förståelse av den liberala demokratins kris idag? För att diskutera dessa frågor kommer jag att vända mig till konsten som en institutionell plats för protesten i den liberala demokratin. Mera specifikt kommer jag att använda mig av två emblematiske exempel från 2020-talet för att argumentera för vad jag kallar för den liberala demokratins konstkritiska protest. Det ena exemplet representerar en tendens att protestera mot krafter som vill förändra representationen och maktrelationen inom konsten, genom att reducera motståndaren till företrädare för en identitetspolitik som antas utgöra ett ociviliserat hot mot den liberala demokratins överlevnad. Det andra exemplet representeras av tendensen att politiskt vilja överskrida "principen om armlängds avstånd" (Hetherington) och genom detta bokstavligen diktera nya måttstockar för vad som kan anses vara nyttigt konst för den liberala demokratins överlevnad. Genom att uppmärksamma den liberala demokratins konstkritiska protest, hoppas jag kunna kasta nytt ljus på frågan om den liberala demokratins kris med särskilt hänseende till vänsterns förhållande till konst och klasskamp i en tid av ekonomisk stagnation i västvärlden (Arrighi, Brenner, Streeck) sedan efterkrigstidens guldår.

Mitt huvudsakliga argument är att vår förståelse av den liberala demokratins kris idag synliggörs i de rasiala aspekterna av konstkritiska protester, vilka i sin tur bör förstås genom att ta utgångspunkt i förhållandet mellan, å ena sidan, konstkritik och medborgarskap och å andra sidan klassförhållandet (Marx, *Karl Marx* 56) och ackumulationen (Luxemburg; Marx, *Kapitalet* 1, kapitel 24).

För att närma mig den liberala demokratins konstkritiska protest tar jag utgångspunkt i den institutionella och imaginära horisont inom vilken protesten har en konstitutiv roll för den liberala demokratin som kritiskt tillstånd. Detta kallar jag den kritiska traditionens estetiska kultur, vilken jag kommer att begreppsliggöra som en del av den liberala demokratin för-

stådd från teoretiska perspektiv hämtade från Michel Foucault, Karl Marx och kritisk rasestetik (Svensk, "Vithetens" "Konstkritik"). Kritisk rasestetik är ett fält som inte bara behandlar estetiken som en borgerlig ideologi utan undersöker dess relation till biologiska och antropologiska uppdelningar av mänskligt och omänskligt liv i den koloniala moderniteten som jag förknippar med David Lloyd, Fred Moten, Denise Ferreira da Siva och Syliva Wynter. Från Foucault hämtar jag ett biopolitiskt perspektiv inspirerat av den svenska statsvetaren och konservativa politikern Rudolf Kjellén ("Politisk individteknologi", *Naissance, Sexualitetens historia*), på den liberala demokratin vilket innebär att den förstås organiskt (något som lever och kan dö) och därmed också något som befinner sig i ett kritiskt tillstånd och vars gränsdragningar görs i överlevnadens namn. Från ett sådant biopolitiskt perspektiv kämpar sociala grupper för sin existens och samarbetar i en dynamisk process som utgör statens liv (Kjellén; Lagergren).

När konstkritikens biopolitiska funktion för den liberala demokratin överlevnad tidigare har studerats så har det främst handlat om en moraliserande idé om konstens uppfostrande förmåga att "lägga livet till rätta" (Hirdman) i linje med Gunnar och Alva Myrdals tanke om att "garantera demokratin fortlevnad genom att skydda medborgarna från deras låga impulser" och skapa "kvalitetsmänniskor" för det "moderna samhällets livsrytm" (Erlanson och Henning, "Estetisk ingenjörskonst", Myrdal och Myrdal; Frenander, *Kulturen* 100, Bjurström 146; Sjöholm Skrubbe 289). Det som däremot saknas i forskningen om svensk biopolitik är frågan om konstkritikens relation till klasskamp och befrielse å ena sidan, och medborgligt socialt kontrakt och ackumulationen å den andra. Kort sagt har forskning som berör relationen mellan biopolitik (Erlanson och Henning), konstkritik (Sjöholm Skrubbe; Sjölin; William-Olsson) och arbetarrörelsens kulturpolitik (Frenander, Ginner, Sundgren) i Sverige negligerat två aspekter som är avgörande för denna artikel, nämligen klassförhållandets och estetikens biopolitiska funktion, vars rasiala gränsdragningar jag kommer synliggöra som strukturellt fundamentala för överlevnaden av den liberala demokratin som kritisk livsform. (Denna dimension saknas i regel även i internationell diskussion (Elkins, "A Look", "What Happened"; Khonsary; Roose et al.). Stuart Hall är en av få som i internationellt diskuterat ras i för-

hållande till kulturpolitik (Hall, Race) men i en svensk konstext begränsas frågan ofta till mångkulturens utmaningar (Harding, "En mångkulturell")

Jag kommer att visa att den kritiska traditionens estetiska kultur är en del av en biopolitisk strukturering av ett socialt konstruerat förhållande vars karaktär är abstrakt, opersonligt och "kvasi-objektivt" (Postone 6) eftersom den får både klassförhållandet och förhållandet mellan mer och mindre civiliserad att framstå som nödvändiga för den liberala demokratin som livsform. Samtidigt visar jag att det är just detta förhållande och dess beroende av kapitalackumulation som är förutsättningen för den kritiska traditionens estetiska kultur som biopolitisk funktion i formandet av medborgarsubjektet. Mitt huvudsakliga argument är att ett biopolitiskt perspektiv på den liberala demokratin som kritisk livsform förutsätter medborgarsubjekt som inte bara är formellt jämlika i förhållande till lagen, utan också till konsten och till det abstrakta arbetet vilket tillsammans möjliggör dess sociala kontrakt (Mills, *Racial Contract*).

Eftersom konstkritisk bildning inbegriper en civilisationsdiskurs som rasialt delar upp människor i mer och mindre civiliserade, menar jag också att människans universalitet aldrig helt kan realiseras empiriskt inom den kritiska traditionens estetiska kultur. Jag hävdar också att eftersom kapitalismens abstrakta arbete inte kan underställa all praktik, så kan en universell relation till arbete och kapital aldrig uppstå inom dess ramar. Den liberala demokratin som kritisk livsform förstås i denna mening genom sambandet mellan "estetikens rasiala regim" (Lloyd), dess "rasiala kapitalism" (Robinson; Melamed) och bildningens löfte om "fria och jämlika medborgare" (Habermas, *Between Facts and Norms*, s. 7). Jag kommer att argumentera för att det just är detta specifika samband som osäkras när den liberala demokratin protesterar konstkritiskt eftersom det orealiserbara löftet om "fria och jämlika medborgare" inte längre utlovas.

Artikeln är indelad i tre delar. I den första beskriver jag vad jag menar med den kritiska traditionens estetiska kultur och dess biopolitiska funktion i den liberala demokratin. Därefter visar jag hur den kan förstås i förhållande till den svenska liberala demokratin historia med fokus på socialdemokratins kulturpolitik. Särskild hänsyn tas till förhållandet mellan medborgarsubjektet (Balibar, *Citizen Subject*) och etikens (Lloyd, Moten,

Ferreira da Silva, Wynter) respektive kapitalets (Robinson; Melamed) rasiala villkor. Denna första del ska ses som en bakgrund till varför och hur den liberala demokratin idag kan protestera samt vad denna protest sätter på spel för såväl den liberala demokratins kris som för estetiken och konstkritikens biopolitiska roll för maktrelationen i klassförhållandet (Marx, *Karl Marx* 56). I del två beskriver jag hur den liberala demokratin protesterar konstkritiskt genom två exempel. I sista delen spekulerar jag kring eventuella konsekvenser av den liberala demokratins konstkritiska protest.

1. DEN KRITISKA TRADITIONENS ESTETISKA KULTUR, LIBERAL DEMOKRATI SOM KRITISK LIVSFORM OCH DESS RELATION TILL SVENSK ARBETARRÖRELSE

För att diskutera hur den liberala demokratins konstkritiska protest ger ett nytt perspektiv på den liberala demokratins kris idag så måste vi först titta på förhållandet mellan den kritiska traditionens estetiska kultur och liberal demokrati som organisk livsform. I en svensk kontext innebär det att fokusera på hur den kritiska traditionens estetiska kultur kom att bejaktas av svensk arbetarrörelse och institutionaliseras i den liberala demokratin Sverige genom socialdemokratin (Frenander "Kulturpolitikens"). Detta kommer jag göra i det följande. Men först, vad menas här med den kritiska traditionens estetiska kultur? Och vad är dess biopolitiska funktion i den liberala demokratin?

Tre aspekter är väsentliga för att förstå den kritiska traditionens estetiska kultur. För det första och som jag redan nämnt är kris och kritik en av den liberala demokratins grundförutsättningar (Koselleck) inom vilken konstkritikens bildande praktik fungerar som en specifik "övning i medborgarskap" (Bennet)¹. Denna syn på konstkritik kan härledas till Denis

1 Detta har också varit formativt för konsthistorieämnet hos exempelvis Alois Riegl, Heinrich Wölfflin och kanske framför allt Erwin Panofsky och hans nykantianska ikonografi (Spalding). Exempel på protester mot den kritiska traditionens estetiska kultur inom dess egna institutionella ramverk torde vara Martin Heideggers konstteori och Hans Sedlmayrs konsthistoria.

Diderot (Wallenstein, *Upplysningens*) som betraktade kritiken som en form av offentlig sanningstribunal för den västerländska civilisationen. För honom var den ett sätt att säkerställa moralen och mångfalden hos det civiliserade subjektet (Diderot 65). I samma kritiska tradition har Jürgen Habermas betonat hur den liberala demokratin växte fram i Europa i kaféernas fria samtal mellan kritiska medborgare (*Borgerlig offentlighet*). Men medan Diderots civiliserade subjekt förutsätter en ociviliserad motpol (de andra), så förutsätter Habermas kaffehus ett kolonialt och kapitalistiskt klassförhållande. Tillsammans utgör dessa två aspekter grunden för vad jag kallar den kritiska traditionens estetiska kultur och dess civiliserade medborgarsubjekt, som per definition också är konstkritiker.

Det är genom konstkritiken som populationen i den liberala demokratin bildar sig och blir civiliserade. Detta hör ihop med att konstkritikens specifika förhållande till den liberala demokratin som kritisk livsform bygger på dess avsaknad av tydliga måttstockar (Wallenstein, *Upplysningens*). Denna brist inbegriper en kris som möjliggör både en föreställd gemenskap (Anderson) kopplad till exempelvis folket eller kulturen och en kritisk relation till varje form av gemenskap, och förmedlar därmed relationen mellan ett juridisk definierbart medborgarskap utan identitet och det enskilda subjektets självförståelse. Konstkritikens bildande funktion (Harding, "BILDNING") befinner sig i denna mening i spänningen mellan vad Anthony D Smith har beskrivit som en etnisk respektive en civil nationalism som håller samman och markerar gränsen för den liberala demokratin som organisk livsform.

För det andra utgör den kritiska traditionens estetiska kultur grunden för det sociala kontraktet mellan medborgarsubjekt bortom klassförhållandet i den liberala demokratin. Detta kan vi förstå filosofiskt genom Immanuel Kants begrepp om "sensus communis" (*Kritik* § 39 och § 40), som är centralt för hans sätt att estetiskt etablera ett mänskligt subjekt utan särskilda egenskaper. Men som bland annat David Lloyd (91) noterat producerar samtidigt Kants "sensus communis" sin formellt universella utbythbarhet genom kategorin "vithet". Syftet med att betona detta är att understryka hur den rasiala aspekten av den kritiska traditionens estetiska kultur som jag här kommer att fokusera på skiljer sig från de konstteoretiska och konsthistoriska perspektiv som vanligen förknippas med europeisk rasism, med filosofer som Martin

Heidegger och konsthistoriker som Hans Sedlmayr som vanliga företrädare. Vithet för Lloyd är i denna mening inte en färg utan den "negativa frihet" (Hesse, 291) som är utgångspunkt för det kritiska samtalet mellan civiliserade medborgarsubjekt. Den föreställda gemenskapen som föreligger i det sociala kontraktet utgår varken från något biologiskt, etniskt eller juridiskt, utan beskriver hur det estetiska utesluter det icke-vita, och möjliggör kunskap och moral. Detta skapar en spänning mellan den negativa friheten och det kritiska samtalet och är också något som Étienne Balibar betonar då han beskriver hur friheten hos medborgaren som subjekt underkastas den frihet som den tillskrivs (Balibar, *Citizen Subject* 5; Boonen).² Kants rasiala begrepp om "sensus communis" (Bernasconi; Lloyd, *Under Representation*; Mikkelsen; Mills, "Kant's Untermenschen", Standford; Ward and Lott) och Friedrich Schillers tanke om att det endast är det estetiska kommunikationssättet som förenar samhället eftersom det rör det som är gemensamt för alla (Schiller 215) kan sammantaget betraktas som förutsättningen för konstkritiken som en ekonomiskt exceptionell institution och för konstkritikens centrala funktion för medborgarsubjektet (Balibar, *Citizen Subject*) i den liberala demokratin. Den kritiska traditionens estetiska kultur är därmed avgörande för det sociala kontrakt (Mills, *Racial Contract*, 3) som håller samman den liberala demokratin som livsform. Dynamiken mellan att göra subjekt till medborgare och medborgare till subjekt kan därmed betraktas som den biopolitiska funktionen av den kritiska traditionens estetiska kultur. Befrielsen genom den konstkritiska bildningen stöder i denna mening populationens villighet att låta sig bli representerad och bokstavligen representera den liberala demokratin som kritisk livsform (jmf. Arnold).

2 Étienne Balibar (*Citizen Subject*) har visat på hur medborgaren först uppstod i motsats till idén om subjektet. Medan medborgare definieras som jämlika i den mån de betraktas som medlemmar av Civitas, står subjekt, i en viss mening av termen, under (som också etymologin i ordet "subjekt" anger) en annan persons auktoritet. I och med upplysningsfilosofin och Kant (Moralens metafysik) blir medborgaren ett subjekt som är ursprungligen fritt, såväl kausalt som moraliskt, bestämt av sin egen vilja och därför ansvarig för sina handlingar, som inte kan tillskrivas någon annan. Medborgarskapet kunde då paradoxalt nog förstås som ytterligare en underkastelse, motiverad av en grundläggande frihet och jämlikhet.

För det tredje utgör den kritiska traditionens estetiska kultur grunden för Europatanken och för reifikationen. Denise Ferreira da Silva (*Global Idea*) har visat hur kritiken och bildningen är en integrerad del av historien om befrielse och utveckling i Europa. Hon betonar hur de betecknar den process som kontinuerligt omformar självmedvetandet genom dess negativa "interioritet". En process som också är avgörande för produktionen av kunskap om en extern, förkonceptuell och förhistorisk natur och som kommit att beteckna Europas andra, men som ständigt reproduceras och därmed både hotar och möjliggör den liberala demokratin som kritisk livsform. Denna tankefigur binder alltså den liberala demokratin med en förmåga att bedriva en "permanent kritik" av "aktualiteten" (Foucault, "Qu'est-ce que les Lumières?" 571) till föreställningen om Europa som en regulativ idé med den oändliga uppgiften att sträva mot öppenhet och jämlikhet och inkludering genom konstant reflektion och självkritik (Gasché). Denna tanke om en europeisk livsvärld som kontinuerligt omformar sitt eget självmedvetande genom att omfatta, hantera och analysera alla andra kännetecknar också dess konst (Jafa) och utgör även förutsättningen för vad Georg Lukács beskrivit som en omätlig förmåga till reifikation. Friheten i det kritiska samtalet, konsten och reifikationen av den ursprungliga ackumulationen (Marx, *Kapitalet* 1, kapitel 24) delar alltså föreställningen om ett enhetligt medborgarsubjekt, en liberal demokrati, och en europeisk enhet:

Den "europeiska" enheten kommer därigenom alltid redan att vara på väg utanför sig själv, på väg att inkorporera alla andra kulturer via en subtil förförelse som består i att själv kunna härbärgera alla avvikelser genom att relatera dem till en oändligt avlägsen, regulativ idé – den europeiska andens identitet blir negativ, genom att lokaliseras till en oändlig självanalys och självkritik, vilket är den andra sidan av dess receptivitet (Wallenstein, "Vi andra" 19).

Låt mig nu sammanfatta den kritiska traditionens estetiska kultur och hur den hör samman med protesten i den liberala demokratin. Konstkritisk praktik på exempelvis ett museum handlar inte bara om att titta på konst och bilda sig, utan också om att bli sedd, och se sig själv kritiskt, och bli ett medborgarsubjekt. Konstverkets funktion som protest får därmed en konstitutiv funktion för både det enskilda medborgarsubjektet och för

den liberala demokratin som kritisk livsform. Offentliga rum för konst som museer och konsthallar i den liberala demokratin kan därför ses som institutionaliserade former av den kritiska traditionens estetiska kultur för ett biopolitiskt formande av formellt fria och jämlika medborgarsubjekt (Balibar, *Citizenship; Citizen Subject*; Boonen) genom en estetisk civiliseringsdiskurs (Lloyd och Thomas).

Men som Fred Moten har beskrivit så är estetiken samtidigt "oskiljaktig från frågan om ras som ett sätt att konceptualisera och reglera mänsklig mångfald och som grund för och rättfärdigande av ojämlikhet och exploatering" (Moten, *Stolen Life 2*), eftersom estetikens kritiska befrielseprocess (Ferreira da Silva, *Global Idea*) hela tiden reproducerar det mindre fria. Befrielsen genom konstkritisk bildning (Harding, "BILDNING") blir i denna mening ett sätt att hantera den liberala demokratis kris, samtidigt som en gräns mellan mer och mindre civiliserade upprättas. Medborgarsubjektets vetande, politik och konst i den liberala demokratin tillhör den kritiska traditionens estetiska kultur och är historiskt förankrat i den europeiska koloniala modernitetens ackumulation (Sohn-Rethel; Robinson). För Karl Marx sker ackumulationen genom ett system av produktion, cirkulation, konsumtion och distribution vilka alla kan förstås som en del av de "dynamiska processer" (Kjellén) som biopolitiskt kännetecknar den liberala demokratin som kritisk livsform. När sambandet mellan ackumulation och den liberala demokratis reglerande stödsystem når en kritisk punkt, det vill säga när stödet inte hjälper och ackumulationen avstannar, uppstår en strukturell livskris. Men innan vi går in på vad detta har att göra med den konstkritiska protesten ska vi säga något om det historiska förhållandet mellan svensk arbetarrörelse och den kritiska traditionens estetiska kultur.

Hur ska vi då förstå den kritiska traditionens estetiska kulturs biopolitiska funktion i en svensk kulturpolitisk kontext? När svensk arbetarrörelse blir en del av den liberala demokratin så blir den kritiska traditionens estetiska kultur en avgörande del i kampen för både befrielse genom bildning och för bättre arbetsvillkor (Frenander, "Kulturpolitikens"). Det som utmärker socialdemokratin är en strategisk anpassning till antagandet att kunskap endast är giltig när den förmedlas genom institutioner som definieras

genom sitt avstånd till arbetets villkor. Men genom folkbildningen så behövde den giltiga kunskapen inte helt kopplas bort från klassförhållandet, vilket innebar att reflektion av exploatering och förtryck kunde inkluderas i den liberala demokratin som kritisk livsform. Den kritiska traditionens estetiska kultur kunde i denna mening göra konsten till en institution för utopiska önskningar även i nära anslutning till arbetet och för bevarandet av ett kritiskt ifrågasättande och förnekande av nödvändigheten i de kapitalistiska samhällsförhållandena. Så till vida har den inte bara haft en kompensatorisk roll som autonomt frihetsutrymme inom kapitalismen även när den protesterar mot dess villkor utan också bidragit till den liberala demokratin som kritisk livsform.

Som Anders Frenander (*Kulturen*) visat blev bejakandet av både ackumulationen och den kritiska traditionens estetiska och borgerliga konstitutioner en del av det socialdemokratiska regerandet under mellankrigstiden (vilket lade grunden för konstens roll i efterkrigstidens välfärdsstat). Frenander pekar också på att socialdemokratiens bejakande av såväl ackumulationen som den kritiska traditionens estetiska kultur före andra världskriget möjliggjorde konstnärliga tendenser som både nationalromantik och funktionalism, men också bejakandet av gamla institutioner som Nationalmuseum samt skapandet av nya institutioner som Statens konstråd. Vidare visar Frenander (*Kulturen*) på att samma borgerliga estetiska kultur efter andra världskriget i Sverige möjliggjorde ett separat kulturdepartement, kulturrådet, principen om armlängds avstånd samt ett strategiskt arbete för att demokratisera kulturen. Tillväxten, välfärdsstaten och den kritiska traditionens estetiska kultur gynnade på så sätt tillsammans att arbetare fick ett bättre liv rent materiellt (genom att deras arbete möjliggjorde kapitalets tillväxt) samtidigt som de genom den kritiska traditionens estetiska kultur assimilerades till medborgerliga subjekt. Det är därför som ackumulationen och klassförhållandet måste förstås tillsammans med konstkritiken i den kritiska traditionens estetiska kultur. Från detta perspektiv kan konstkritiken rentutav ses som en del av vad Foucault kallade en individualisering av och genom välfärdens socialpolitik. Och som han påpekade är välfärdspolitiken beroende av både klassförhållandet och av ekonomisk tillväxt (*Naissance*, s. 149-150).

Men, som jag påpekade ovan vad gäller den kritiska traditionens estetiska kulturens rasiala regim, krävdes det, för att skydda denna specifikt socialdemokratiska kritiska livsform, en gräns mot fascism och kommunism (Losurdo). Detta kan exemplifieras med ett tal av den socialdemokratiska statsministern Per Albin Hansson 1935:

Demokratis öppna fiender opererar både inom arbetarklassen och borgarklassen. De utpekas bäst genom de vedertagna beteckningarna bolsjeviker och fascister. [...] Båda vägrar att lojalt inordna sig under den demokratiska lagen för civiliserade människors samlevnad, båda vilja ersätta allas frihet med någras frihet att förtrycka andra. Båda ha också osvenskheten gemensamt, de efterapa främmande förebilder och lyssna till paroller utifrån (Frenander. *Kulturen* 44-45).

Den osvenska livsformen i Hanssons socialdemokratiska folkhem handlar här inte direkt om ett vetenskapligt motiverat begrepp om ras, likväl är det något som kommer utifrån, och något som inte är civiliserat. "Bolsjevikers och fascisters" avsaknad av civilisation kopplas samman med deras påstådda vilja att ersätta allas frihet med någras frihet att förtrycka andra. Sedd ur det perspektivet är Hansson ett tidigt uttryck för en protest med anspråk på att upprätta ett socialt kontrakt i både den fria civilisationens och nationalstatens namn. Det ociviliserade, främmande och odemokratiska kommer från en plats utanför den svenska livsformen och i avsaknad av "interioriet" (Ferreira da Silva, *Global Idea*).

Sättet på vilket socialdemokratin gjorde bruk av det rasiala i den kritiska traditionens estetiska kultur kan också fördjupas genom att lyssna på vad Hanssons socialdemokratiska ecklesiastikminister Arthur Engberg 1936 menade var kulturens roll.³ Socialisering, menade han, handlade om samhällets anpassning till näringslivet i enlighet med folkförsörjningens behov för att kunna säkerställa dess duglighet och skaparkraft både fysiskt

3 Ecklesiastikminister Arthur Engberg, inrättade Riksteatern 1934 för att sprida god teater till hela folket och samtidigt lösa den kris som konstformen ansågs befinna sig i. 1937 infördes "enprocentsregeln" vilket innebar att en procent av kostnaden vid offentliga byggnader skulle avsättas för försköning eller utsmyckning, var myndigheten Statens konstråd upprättades som administrativ enhet för detta. I valbroschyren Demokratisk kulturpolitik från 1938, lägger Arthur Engberg ut texten om den estetiska kulturens roll för arbetarrörelsen och för Sverige som liberal demokrati.

och andligt. Engberg var djupt influerad av både den kritiska traditionen från Kant till Marx och samtidens Darwinism och Rudolf Kjelléns tanke om staten som livsform. Han såg kulturen som betingad, men inte bestämd, av dess materiella bas (Frenander, "Kulturpolitikens"). Genom denna tanke kunde socialdemokratien motivera den kritiska traditionens estetiska kultur som verktyg för regerande, och för befrielsen av arbetarklassen i den liberala demokratis nationalstatliga form.

Samtidigt är det viktigt att poängtera att den kritiska traditionens estetiska kultur inte bara inbegriper ett mänskligt beteende som tjänar till att reproducera kapitalackumulationens abstrakta logik och de sociala institutioner som stödjer den, på det sätt Engberg ville. Den erbjuder också en form av motstånd och protest (Adorno, *Estetisk teori*), just eftersom dess konst inte är materiellt given. I skillnaden mellan det materiellt villkorade och vad som inte är givet möjliggörs både idéernas illusoriska autonomi och bildningen (Harding, "BILDNING").

Som socialdemokratiskt projekt kunde den liberala demokratin som välfärdsstat "operationalisera" (Halperin) motsättningen mellan det civiliserade och det ociviliserade som legitimerat klassförtrycket och rasismen, och detta för att stödja ackumulationen. Som en del av välfärden kunde den kritiska traditionens estetiska kultur fungera som ett stöd för att säkra stabila medborgare under det tillstånd av brist och ständig upplösning som det kapitalistiska samhället implicerar och motverka den splittrande effekten av det som Hansson beskrev som det stora hotet mot den liberala demokratin, dess sociala kontrakt och samförståndsandan mellan arbetsmarknadens parter (Pettersson). Om citatet från Hansson gav uttryck för den liberala demokratis sociala kontrakt som samtidigt fungerade som ett stöd för både ackumulationen och för arbetets antagonistiska krav i klassförhållandet, vad innebär det om detta samband bryts?

2. SAMTIDA KONSTKRITISKA PROTESTER: TVÅ EXEMPEL

För att sammanfatta. Jag har utgått ifrån ett biopolitiskt perspektiv på den liberala demokratin Sverige, vilket definierar dess kritiska tillstånd. Jag har pekat på hur den kritiska traditionens estetiska kultur står i förhållande

till kapitalismen, Europatanken och medborgarsubjektet. Den kritiska traditionens estetiska kultur har från detta perspektiv fungerat som en del av den liberala demokratins reglerande stödsystem för både kapitalackumuleringen och för bättre livsvillkor för arbetare. Den lagliga protesten i den liberala demokratin är i denna mening lika mycket som konstverk en del av ett stödsystem för den liberala demokratin som organisk livsform i den mening att den skapar civiliserade medborgarsubjekt. Vi ska nu peka på två exempel på hur den liberala demokratin protesterar konstkritiskt, för att sedan fråga oss vad den kan betyda för den liberala demokratins samtida kris.

I Hur fri är konsten? Den nya kulturstriden och liberalismens kris beskriver Hanno Rauterberg liberalismens kris som konstens kris. Denna kris har enligt honom att göra med att konstens institutionaliserade frihet ifrågasätts av två samtida rörelser. Den första utgörs av totalitära högerkrafter och en antirasistisk och feministisk vänster, vilka han båda beskriver som "förbittrade kulturkrigare" (156). Det andra hotet kommer, menar han, från påstådda företrädare för en politiskt korrekt insiderkonst. När Rauterberg analyserar konsekvenserna av och orsaken till krisen kommer han till följande slutsats:

Konsten blir kringskuren, inhägnad, insnävad för att den står för frihet, för en anarkistisk anda som måste tyglas eftersom inget annat går att tygla, inte den ekonomiska, politiska eller sociala ofriheten. Den ska bli ofri för att världen är ofri (155).

Snarare än att analysera vilken funktion konstens frihet har haft historiskt och vad som möjliggjort den, menar han att konsten nu på nytt måste bevisa sin frihet och påminnas om att den är något annat än den ekonomiska, politiska eller sociala friheten:

Dess frihet är en frihet som inte har några förpliktelser mot något och som inte skapar hjälplöshet: en frihet utan tvång. Den är lekfull och älskar det absurda, den har ett sinne för det anarkiska, den öppnar verklighetens trånghet och förmår frigöra en kraft som ingen av de förbittrade kulturkrigarna kan göra till sin: fantasins kraft (156).

Enligt Rauterberg förutsätter alltså konstens frihet en fantasins kraft som inte behöver ta några hänsyn. Den är något som inte kan förslösas; den är, menar han, när den är bra, "inte av denna världen" (156). Rauterbergs konstkritiska protest förutsätter alltså en konst med förmåga att peka bortom liberalismen. Kort sagt, för Rauterberg är liberalismens kris också konstens kris, därför att konsten inte längre tillåts fungera som en reglerande instans för det liberala medborgarsubjekt som Rauterberg vill försvara. Det vill säga en konst som pekar mot något bortom liberalismen själv, men som alltid återkommer till, och framförallt säkerställer ett civiliserat medborgarsubjekt i konstant kris och permanent kritik, biopolitiskt förankrad i den kritiska traditionens estetiska kultur och dess negativa frihet. När Rauterberg vill återge konsten dess föreställda roll som kritiker av status quo, så fungerar han därmed också som ombud för den liberala demokratin konstkritiska protest.

Centralt är också att den liberala demokratin medborgarsubjekt hos Rauterberg förvandlas till en del av en gemenskap som ställs i relation till en grupp fiender, för att tala med Carl Schmitt (52). Det vill säga att "den andre, främlingen" förstås som något "existentiellt annorlunda och främmande, vilket i extremfall kan leda till konflikter" (Schmitt 46). Men till skillnad från Schmitt handlar protesten och konflikten hos Rauterberg inte om att kullkasta den liberala demokratin, utan om att försvara den. Rauterbergs bok utgör därmed ett ombud för den liberala demokratin konstkritiska protest för att den upprättar sig själv mot ett föreställt hot, som den inte kan eller vill inkludera i reformationen av sig själv som liberalt medborgarsubjekt. Vidare är det i kraft av denna gränsdragning och patologisering av ett hot som Rauterbergs bok fungerar som ett ombud för den liberala demokratin konstkritiska protest och därmed sätter den liberala demokratin som organisk livsform i kris.

Ett annat exempel som tydligt visar hur den liberala demokratin själv protesterar konstkritiskt är det konstkritiska diagram om konstens DNA som de moderata politikerna i Nacka kommun skapade som en styrande princip för konstfestivalen Wall Street Nacka 2019. I diagrammet använder Nacka kommun en sociobiologisk metaforik för att formulera en "NY KOD/DNA"

Fig. 1. Wall Street Nacka 2019. Nacka kommun

för en önskvärd konst, och ställer den mot en gammal DNA-kod som antas leda fel. Genom att använda diagrammet som en manual för vilken konst som ska skapas överskrider kommunen det armlängds avstånd som möjliggjort institutionaliseringen av den kritiska traditionens estetiska kultur. Men på vilket sätt är detta en protest? Å ena sidan är det en protest i den liberala demokratin i meningen att den protesterar mot en viss konstsyn, å andra sidan överskrider idealet om bildning och civilisation i den kritiska traditionens estetiska kultur. Här har kris, kritik och bildning ersatts med enhet, vilket sätter den liberala demokratin som livsform i kris. Det som skiljer ut Wall Street Nacka 2019 är att projektet dikterar riktlinjerna för vad konsten ska göra och med det upphäver den kritiska traditionens estetiska kultur som ideologisk grund för både kulturpolitiken och för synen på människan som medborgarsubjekt. I Nacka antas konsten inte längre fungera som ett instrument för att inkludera människor genom att bilda och civilisera medborgare som i sin tur kan förändra samhället genom den liberala demokratis spelregler. I stället underställs den urbana konsten stadens politiska intressen på ett sätt som gör den till ett ombud för den liberala demokratis konstkritiska protest.

Båda exemplen är konstitutiva för den liberala demokratin som kritisk livsform eftersom de vittnar om något offentligt som tydliggör en inre motsättning inom den liberala demokratin. Detta gör de genom att utnyttja sin frihet att protestera i den liberala demokratin för att sedan dra en civilisatorisk gräns mot vad som antas hota denna frihet. I båda exemplen frångås möjligheten för medborgarna att bilda sig i ett möte med den form av konst de betraktar som ett hot. Sådillvida kan de förstås som ombud för den liberala demokratin konstkritiska protest. I båda fallen osäkras det emancipatoriska löftet genom bildning (Ferreira da Silva, *Global idea*) i den kritiska traditionens estetiska kultur som svensk arbetarrörelse strategiskt bejakade (Engberg) i sin kamp inom den liberala demokratin under 1900-talet. Om andra sidan av detta löfte var "estetikens rasiala regim" (Lloyd) så bryts samtidigt vad som tidigare utgjort förutsättningen för den liberala demokratin sociala kontrakt som jag härlett ur den kritiska traditionen från Kants "sensus communis" till Habermas historisering av den liberala demokratin. Detta kan vi förstå som en konstkritisk kris för den liberala demokratin med konsekvenser för klasskampens förhållande till konsten. Men innan jag säger något om detta låt mig konkretisera varför den liberala demokratin konstkritiska protest innebär ett avskaffande av medborgarsubjektet och därmed sätter den liberala demokratin i en strukturell livskris.

3. SPEKULATION: DEN LIBERALA DEMOKRATINS KONSTKRITISKA KRIS

Jag kommer i denna avslutande del att peka på två kriser som den liberala demokratin konstkritiska protest pekar på där den första berör vad jag kallar för den liberala demokratin strukturella livskris och den andra som innebär en klasskampens kris.

För det första, hur visar den liberala demokratin konstkritiska protest på den liberala demokratin strukturella livskris? Som jag visat ställer den liberala demokratin konstkritiska protest oss inför en paradox. Å ena sidan kan vi anta att den hänvisning till en enande identitet som Wall Street Nacka 2019 gör i sin nya DNA-kod för att övervinna splittringen i samhället, och

Rauterbergs insisterande på estetikens icke-identitet för att protestera mot den hotfulla identitetspolitiken, i någon mening är försök att skydda den liberala demokratin. Samtidigt, kortsłuts i båda exemplen föreställningen om ett universellt mänskligt medborgarsubjekt i permanent kris och kritik, sanktionerad av estetikens villkorat av ackumulationen. Konsekvensen blir istället å ena sidan ett a-historiskt och idealistiskt, anti-dialektiskt konstbegrepp (Rauterberg), å andra sidan ett diagrammatiskt konsttraktat (Wall Street Nacka 2019) som båda osäkrar det kritiska tillstånd som kännetecknat den liberala demokratin som kritisk livsform (Koselleck).

Men vad betyder det då, som exemplen visar, för den liberala demokratin som kritisk livsform om den liberala demokratin kastar av sig skenet av det lika omnipotent som tomta i estetikens rasiala universalitet, om inte en kris för dess sociala kontrakt? Radikaliteten i att i biologiska termer peka ut vår tids urartande konst (Nacka), eller att patologisera den andre (Rauterberg) skapar samtidigt uppmärksamhet helt i linje med nyliberalismens postfordistiska paradig (Hardt och Negri 289-300) där produktionen styrs av konsumtionen. Från detta perspektiv kan upptagenheten vid identitetspolitik, och brott mot principen om armlängds avstånd förstås som olika bruk av den rasiala aspekten av den kritiska traditionens estetiska kultur i spekulativa försök (Vishmidt) att skapa profit i en stagnerande finansekonomi (Arrighi; Brenner; Streeck). Är det rent av detta som händer med den liberala demokratin som kritisk livsform när lönearbetet förlo-
rat sin kraft som antagonist till kapitalet, och när kapitalackumulationen inte längre antas vara beroende av medborgare som också är civiliserade konstkritiska subjekt? Om löftet om befrielse och bildning av det civiliserade medborgarsubjekten genom den kritiska traditionens estetiska kultur möjliggjordes av och fungerade som ett stödsystem för ackumulationen så pekar kanske den liberala demokratins konstkritiska protest därför på en strukturell kris för den liberala demokratin som kritisk livsform? Men vad har detta för konsekvenser för klasskampens förhållande till konst?

För att säga något om hur den liberala demokratins konstkritiska protest betecknar en kris för klasskampen, kan vi först notera att liksom andra marxistiskt influerade socialiserings- och frigörelserörelser utgick Social-

demokratiska arbetarpartiet i Sverige från lönearbetet. Om arbetarrörelsen förstås som en förmedlande länk mellan folket och staten så organiserade och mobiliserade det socialdemokratiska partiet under 1900-talet det arbetande folket i form av en administrativ och politisk kategori, en arbetande medborgare som med hjälp av den kritiska traditionens estetiska kultur kunde övervinna särskiljande identiteter till förmån för å ena sidan ett medborgarsubjekt, å andra sidan en strategiskt stark kampposition som antagonist i klassrelationen. Så länge livet blev bättre för arbetare fanns en ekonomisk rationalitet bakom att inte ställa klasskampen som en motsättning mot samförståndsandan och det sociala kontraktet som reproducerade den liberala demokratin som kritisk livsform. Som liberal demokrati gick ju Sverige från ett vara av Europas mest ojämlika länder under tidigt 1900-tal till att bli det mest jämlika i början av 1980-talet (Bengtsson), för att sedan 2021 åter likna USA vad gäller skillnad i förmögenhet (CSRI 13).

Om det stämmer att den liberala demokratin som kritisk livsform hamnar i en strukturell kris när ekonomin sedan guldåren stagnerar (Brenner; Streeck) och den konstkritiska protesten antyder att ackumuleringen inte längre förefaller var i behov av bildade och kritiska medborgare, så är frågan om inte detta också pekar på det vanskliga med att se det medborgerliga idealet i den kritiska traditionens estetiska kultur som ett steg mot ett jämlikare samhälle i en samtida klasskamp? För kan den verkligen – som var fallet för Arthur Engberg – idag ingå i en socialisering som handlar om samhällets anpassning till näringslivet i enlighet med folkförsörjningens behov för att kunna säkerställa dess duglighet och skaparkraft både fysiskt och andligt? Med andra ord, i vilken mån kan den kritiska traditionens estetiska kultur idag överhuvudtaget förstås som en anpassning till och stöd för den ackumulering som krävs för en ekonomisk fördelningspolitik som minskar klyftorna?

Om den liberala demokratin konstkritiska protest betecknar en strukturell kris för den liberala demokratin, med konsekvenser för klasskampens förhållande till konsten, vad finns det då för alternativ till estetiken och den konstkritiska bildningen som grunden för det sociala kontraktet i den liberala demokratin som kritisk livsform? För att svara på detta kan vi

vända oss till Sylvia Wynter som 1992 menade att vi står inför en nödvändig "omskrivning" av estetikens föreställning om det mänskliga som ligger till grund för medborgarsubjektet. Om den kritiska rasestetik som Wynter försöker formulera protesterar mot den mänsklighet som postuleras av "estetikens rasiala regim" (Lloyd) och dess befrielseprocess från ofri och ociviliserad till civiliserad i permanent kris, så pekar kanske den liberala demokratins konstkritiska protest mot att denna fiende redan är, om inte borta, så i alla fall försvagad i den emancipatoriska funktion i klasskampen som den eventuellt haft så länge dess kritiska mänsklighet låg till grund för det sociala kontraktet.

Som alternativ till Wynters protest och kritiska omskrivning av det mänskliga har Moten och da Silva försökt konceptualisera en gemensam socialitet som inte går via denna tankefigur utan genom ett ömsesidigt beroende bland alla som upplever sig kommersialiserade, rasifierade och ofria (Moten, *Universal Machine*; Ferreira da Silva, "Toward a Black"). Men skulle verkligen en sådan socialitet kunna utgöra grunden för den liberala demokratins sociala kontrakt? Såvitt lönearbetet tappar sin antagonistiska kraft i klassförhållandet, så kan kanske ett sådant projekt i alla fall och av ren nöd utvidgas. Förutsatt att den liberala demokratins konstkritiska protest är ett symptom på att den assimilerande och befriande funktionen som den kritiska traditionens estetiska kultur haft under åren av industriell tillväxt nu inte bara minskat utan också är på väg att avvecklas som biopolitiskt verktyg så återstår en fråga. Finns det några andra alternativ?

FREDRIK SVENSK är docent vid Konsthögskolan i Oslo och undervisar också vid HDK-Valand, Göteborgs universitet. Han är ansvarig utgivare och chefredaktör för tidskriften Paletten, och skriver konstkritik i Artforum och Aftonbladet kultur.

THE ART-CRITICAL PROTEST OF LIBERAL DEMOCRACY

Claims that liberal democracy is in crisis need to reckon with the fact that it is a social system historically premised on crisis and criticality. Protest and protesting can, from this standpoint, be viewed as constitutive boundary phenomena of liberal democracy. By considering liberal democracy as a

critical life form from a biopolitical perspective, the aim of the article is to suggest how liberal democracy itself can protest art-critically and that this indicates a crisis of its critical life form that is rarely acknowledged. The article argues that the crisis of liberal democracy in Sweden is made visible in the racial aspects of art-critical protests. The claim is also that these art-critical protests, in their turn, must be understood through an analysis of the relationship between, on the one hand, art criticism and citizenship and, on the other, the class relation and capital accumulation. In the article, this is demonstrated through an account of the biopolitical function of the aesthetic culture of the critical tradition, followed by two recent examples of the art-critical protest of liberal democracy. Whereas one of these examples represents a liberal critique of identity politics in art, the other demonstrates a transgression of the liberal principle of arm's length distance in culture policy. The article concludes that the aesthetic culture of the critical tradition, strategically taken over by the Social Democrats at the dawn of liberal democracy, enabled a continuous reformation of how politics in liberal democracy is organically developed, and that the art-critical protest of liberal democracy today challenges this critical life form.

KEYWORDS

EN: Accumulation, biopolitics, class relation, crisis, liberal democracy, the aesthetic culture of the critical tradition.

SV: Ackumulation, biopolitik, klassförhållande, kris, liberal demokrati, den kritiska traditionens estetiska kultur.

KÄLLOR

Adorno, Theodor W. *Estetisk teori*. Översättning Sven-Olov Wallenstein, Glänta Produktion, 2019.

Anderson, Benedict. *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Översättning Sven-Erik Torhell, Daidalos, 1992.

Arnold, Matthew. *Culture and Anarchy. Rethinking the Western Tradition*. 1869. Yale University Press, 1994.

Arrighi, Giovanni. *The Long Twentieth Century: Money, Power and the Origins of our Times*. Verso, 2010.

- Balibar, Étienne. *Violence and Civility: On the Limits of Political Philosophy*. Columbia University Press, 2015.
- Balibar, Étienne. *Citizen Subject: Foundations for Philosophical Anthropology*. Fordham University Press, 2016.
- Balibar, Étienne. *Citizenship*. Översättning Thomas Scott-Railton. Polity, 2015.
- Benanav, Aaron. "Precarity Rising." *Viewpoint*, 15 juni 2015. <https://www.viewpointmag.com/2015/06/15/precariety-rising/>. Hämtad 5 juli 2022.
- Bengtsson, Erik. *Världens jämlikaste land?* Arkiv förlag, 2020.
- Bennet, Tony. *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Routledge, 1995.
- Bernasconi, Robert och Lott, Tommy, red. *The Idea of Race*. Hackett, 2000.
- Bjurström, Erling. "Det estetiska omdömet och bildningsetetikens uppgång och fall i den svenska kulturpolitiken". *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, nr. 2, 2021. 139–155.
- Boonen, Cristiaan. "Étienne Balibar on the dialectic of universal citizenship." *Philosophy & Social Criticism*, nr. 48, 2022, s. 904-933.
- Brenner, Robert. *The Economics of Global Turbulence: The Advanced Economies from Long Boom to Long Downturn, 1945-2005*. Verso, 2006.
- Credit Suisse Research Institute (CSRI). *Global Wealth Report 2022*. <https://www.credit-suisse.com/media/assets/corporate/docs/about-us/research/publications/global-wealth-report-2022-en.pdf>. Hämtad 4 februari 2023.
- Diderot, Denis. *Salons*. Vol. 4 (Salon 1769), redigerad av Jean Seznec och Jean Adhémar, The Clarendon Press, 1967.
- Elkins, James. "A Look at Contemporary Art Criticism Part 1: Art Criticism Is Too Easy". *New Art Examiner*, vol. 33, nr.1, 2018, s. 1-4.
- Elkins, James. *What Happened to Art Criticism?* Pickely Pegram Press, 2003.
- Engberg, Arthur. *Demokratisk kulturpolitik: Idéer och exempel*. Tiden, 1938.
- Erlanson, Erik & Peter Henning. "Estetisk ingenjörskonst och konstens ekologisering: Richard Bergh, Människan och nutiden och Öyvind Fahlström." *Konsthistorisk tidskrift/Journal of Art History*, vol. 91, nr. 2, 2022, s. 57-73.
- Erlanson, Erik och Peter Henning. "Cultural policy as biopolitics: the case of Arthur Engberg". I *Forbidden literature: case studies on censorship*. Redigerad av Linnéa Lindsköld m. fl., Nordic Academic Press, 2020, s. 187-207.
- Ferreira da Silva, Denise. "Toward a Black Feminist Poethics." *The Black Scholar*, nr. 2, vol. 22, 2014, s. 81-97.
- Ferreira da Silva, Denise. *Toward a Global Idea of Race*. University of Minnesota Press, 2007.
- Foucault, Michel. "Qu'est-ce que les Lumières?" *Dits et Ecrits 1957-1988*, vol. 4, Gallimard, 1994, s. 679-688.
- Foucault, Michel. "Politisk individteknologi." *Diskursernas kamp*. Redigerad av Thomas Götselius och Ulf Olsson, Brutus Östlings bokförlag Symposium, 2008, s. 293-308.
- Foucault, Michel. *Naissance de la biopolitique: Cours au Collège de France, 1978-1979*. Gallimard, 2004.
- Foucault, Michel. *Sexualitetens historia bd. 1: Viljan att veta*. Översättning Britta Gröndahl, Daidalos, 2002.

- Frenander, Anders. "Kulturpolitikens 'långa våg'." *Kultursverige 2009: Problemanalys och statistik*. Redigerad av Svante Beckman och Sten Månsson, Sörlins förlag, 2008, s. 43-48.
- Frenander, Anders. *Kulturen som kulturpolitikens stora problem: Diskussionen om svensk kulturpolitik under 1900-talet*. Gidlunds förlag, 2005.
- Gasché, Rodolphe. "Patocka on Europe in the aftermath of Europe." *European Journal of Social Theory*, nr. 3, 2017, s. 1-16.
- Gasché, Rodolphe. *Europe, or the Infinite Task: A Study of a Philosophical Concept*. Stanford University Press, 2009.
- Ginner, Thomas. *Den bildade arbetaren: Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945-1970*. Akademisk avhandling, Linköping Studies in Arts and Science, 17. 1988.
- Habermas, Jürgen. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Översättning William Rehg, Polity Press, 1996.
- Habermas, Jürgen. *Borgerlig offentlighet. Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. Översättning Joachim Retzlaff, Arkiv förlag, 2003.
- Hall, Stuart. "Race, Articulation, and Societies Structured in Dominance". *Sociological Theories: Race and Colonialism*, redigerad av Colette Guilleaumin, UNESCO, 1980, s. 305-345.
- Halperin, David. *Saint Foucault: Toward a Gay Hagiography*. Oxford University Press, 1995.
- Harding, Tobias. "BILDNING as a Central Concept in the Cultural Policy of the Swedish Government – From Arthur Engberg to Alice Bah Kuhnke." *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, nr. 2, vol. 18, 2015, s. 161-181.
- Harding, Tobias. "En mångkulturell kulturpolitik?". *Kultursverige 2009: Problemanalys och statistik*. Redigerad av Svante Beckman och Sten Månsson, Sörlins förlag, 2008, s. 31-36.
- Hardt, Michael and Antonio Negri. *Empire*. Harvard University Press, 2000.
- Hesse, Barnor. "Escaping Liberty: Western Hegemony, Black Fugitivity." *Political Theory*, vol. 42, nr. 3, 2014, s. 288-313.
- Hetherington, Stephen. "Arm's-length funding of the arts as an expression of laissez-faire." *International Journal of Cultural Policy*, vol. 23, nr. 4, 2017, S. 482-494.
- Hirdman, Yvonne. *Att lägga livet till rätta: studier i svensk folkhemspolitik*. Carlssons förlag, 2018.
- Jackson, Zakiyyah Iman. "Against Criticism: Notes on Decipherment and the Force of Things." *No Humans Involved*. Hammer Museum, 2021, s. 70-81.
- Jafa, Arthur. "Min svarta död." Översättning: Patrik Haggren. *Paletten*, nr. 318, 2019, s. 15-19.
- Kant, Immanuel. *Grundläggning av sedernas metafysik*. Översättning Joachim Retzlaff, Daidalos, 1997.
- Kant, Immanuel. *Kritik av omdömeskraften*. Översättning Sven-Olov Wallenstein, Thales, 2003.
- Khonsary, Jeff. & Melanie O'Brian, red. *Judgment and Contemporary Art Criticism* Artspeak, Phillip Editions, 2010.
- Kjellén, Rudolf. *Staten som livsform*. Hugo Bergers förlag, 1916.

- Koselleck, Reinhart. *Kritik und Krise: Eine Studie zur Pathogenese der bürgerlichen Welt*. Andra uppl., Suhrkamp, 1976.
- Lagergren, Fredrika. *Den mångsidige statsvetaren: Rudolf Kjellén och den biopolitiska teorin*. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, 1998.
- Lloyd, David, och Paul Thomas. *Culture and the State*. Routledge, 1998.
- Lloyd, David. *Under Representation. The Racial Regime of Aesthetics*. Fordham University Press, 2019.
- Losurdo, Domenico. Översättning Gregory Elliott. *War and Revolution*. Verso, 2015.
- Lukács, Georg. *History and Class Consciousness*. Översättning Rodney Livingstone, The MIT Press, 1971.
- Luxemburg, Rosa. *The Accumulation of Capital*. Översättning Agnes Schwarzschild, Routledge & Kegan Paul, 1951, <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1913/accumulation-capital/>. Hämtad 5 maj 2021.
- Marx, Karl. *Kapitalet: Kritik av den politiska ekonomin*. Bok 1, Kapitalets produktionsprocess. Översättning Ivan Bohman, Arkiv förlag, 2013, <https://www.marxists.org/svenska/marx/kapitalet/index.htm> Hämtad 5 maj 2021.
- Marx, Karl. *Karl Marx: texter i urval*, Redigerad av Sven-Eric Liedman och Björn Linnell, Ordfront, 2003.
- Melamed, Jodi. "Racial Capitalism." *Critical Ethnic Studies*, vol. 1, nr. 1, 2015, s. 76-85.
- Michaud, Éric. *The Barbarian Invasions: A Genealogy of the History of Art*. Översättning Nicholas Huckle, The MIT Press, 2019.
- Mikkelsen, Jon M., red. *Kant and the Concept of Race: Late Eighteenth-Century Writings*. SUNY Press, 2013.
- Mills, Charles. "Kant's Untermenschen." *Race and Racism in Modern Philosophy*. Redigerad av Andrew Valls, Cornell University Press, 2005.
- Mills, Charles. *The Racial Contract*. Cornell University Press, 1997.
- Moten, Fred. *Stolen Life*. Duke University Press, 2020.
- Moten, Fred. *The Universal Machine*, vol. 3. Duke University Press, 2018.
- Myrdal, Alva och Gunnar Myrdal, *Kris i befolkningsfrågan*, Bonnier, 1935.
- Petersson, Tom. *Det svenska näringslivets historia 1864–2014*. Daidalos, 2014.
- Postone, Moishe. *Time, Labor, and Social Domination: A Reinterpretation of Marx's Critical Theory*. Cambridge University Press, 1993.
- Rauterberg, Hanno. *Hur fri är konsten? Den nya kulturstriden och liberalismens kris*. Översättning Joachim Retzlaff, Daidalos, 2020.
- Robinson, Cedric. *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*. University of North Carolina Press, 2000.
- Roose, Henk., Willem Roose and Stijn Daenekindt. "Trends in Contemporary Art Discourse: Using Topic Models to Analyze 25 years of Professional Art Criticism." *Cultural Sociology*, vol. 12, nr. 3, 2018, s. 303–324.
- Schiller, Friedrich. "Kallias, or Concerning Beauty: Letters to Gottfried Körner." *Classic and Romantic German Aesthetics*. Redigerad av J.M. Bernstein, Cambridge University Press, 2003, s.145-183.

- Schmitt, Carl. *Det politiska som begrepp*. Översättning Svenja Hums, Daidalos, 2010.
- Sjöholm Skrubbe, Jessica. *Skulptur i folkhemmet: den offentliga skulpturens institutionalisering, referentialitet och rumsliga situationer 1940–1975*. Makadam förlag, 2007.
- Sjölin, Jan-Gunnar. *Om konstkritik. Studier av konstkritik i svensk dagspress 1990-2000*. Palmkroms förlag, 2003.
- Smith, Anthony D. *The Nation in History. Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*. Polity Press, 2000.
- Sohn-Rethel, Alfred. *Intellectual and Manual Labour: A Critique of Epistemology*. Översättning Martin Sohn-Rethel, Haymarket Books, 2021.
- Spaulding, Daniel. "Panofsky's antinomies." *Journal of Art Historiography*, nr. 25, 2021, s. 1-31.
- Standford, Stella. "Kant, race, and natural history." *Philosophy and Social Criticism*, vol. 44, nr. 9, 2018, s. 950-977.
- Streck, Wolfgang. *How Will Capitalism End?* Verso, 2016.
- Sundgren, Per. *Kulturen och arbetarrörelsen: Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Carlssons, 2007.
- Svensk, Fredrik. "Konstkritik som assimilation." I *Material: Filosofi, Estetik, Arkitektur*. Redigerad av Marcia Sá Cavalcante Schuback, Helena Mattsson, Kristina Riegert och Hans Ruin, Södertörn University Press, 2020, s. 99-109.
- Svensk, Fredrik. "Vithetens konstkritiska organisationsprincip." *Paletten*, nr. 321-322, s. 3-4.
- Terwindt, Carolijn. *When Protest Becomes Crime: Politics and Law in Liberal Democracies*. Pluto Press, 2019.
- Vestheim, Geir. "All kulturpolitikk er instrumentell." *KulturSverige 2009*. Redigerad av Svante Beckman och Sten Månsson, Sörlins förlag, 2008, s. 56-63.
- Vishmidt, Marina. *Speculation as a Mode of Production: Forms of Value Subjectivity in Art and Capital*. Brill, 2019.
- Wall Street Nacka 2019. Nacka kommun. <https://www.nacka.se/stadsutveckling-trafik/konsten-att-skapa-stad/genomforda-projekt/infor-wall-street/>. Hämtad 25 maj 2021.
- Wallenstein, Sven-Olov. "Vi andra, civilisationer ..." *Fenomenologiska perspektiv - studier i Husserls och Heideggers filosofi*. Redigerad av Alexander Orłowski och Hans Ruin, Thales, 1996, s. 13-34.
- Wallenstein, Sven-Olov. *Upplysningens estetik*. Palettens skriftserie, 2019, s. 73-84.
- Ward, Julie K. and Lott, Tommy L. red. *Philosophers on Race: Critical Essays*. Blackwell, 2002.
- William-Olsson, Magnus. red. *Kritiken i den nya offentligheten – kritiken som konst- och kunskapsform*. Ariell förlag, 2018.
- Wynter, Sylvia. "Rethinking 'Aesthetics': Notes towards a Deciphering Practice". *Ex-iles: Essays on Caribbean Cinema*, redigerad av Mbye B. Cham, Africa World Press, 1992, s. 238-279.